

Konzerválási tanulmányok és oktatás Ausztriában

Gabriela Krist

Bevezetés és történet

Ausztriában hosszú hagyománya van az akadémiai konzervátor-restaurátor oktatásnak, mely a bécsi Képzőművészeti Akadémián (Akademie der bildenden Künste) Prof. Eigenberger vezetésével 1939-ben kezdődött a festőrestaurátor képzéssel. Az Akadémia az 1932-ben alapított londoni Courtauld Institute példáját követte, és a római Istituto Centrale per il Restauro-val együtt világviszonylatban is a konzervátorképzés élvonalában volt.¹

Az iparművészeti tárgyak konzerválásának oktatása a neves művészettörténész, Rudolf von Eitelberger által a londoni V&A mintájára 1867-ben alapított császári és királyi Iparművészeti Iskolán – ma Iparművészeti Egyetem – kezdődött meg.² A fémrestaurálást maga a szecesszió híres építésze és tervezője Josef Hofmann, az iskola professzora, és a még ma is létező, a fémművesség valamint az iparművészeti tervezés minőségének területén, valamint a Wiener Werkstätte alapításában fontos szerepet betöltött ún. fémműves stúdió alapítója vezette be az Iparművészetin.³

Ugyanakkor a hivatalos, akadémiai végzettséget adó képzés 1964-ben indult, amikor Otto Nedbal professzor közzétette az első akadémiai, a középkori arany- és zománcművességre összpontosító fémkonzerválás silabuszt. 1979-ben Nedbal utóda, Hubert Dietrich bevezette a festményrestaurálást, mint második specializációt. 1999-ben Dietrich nyugállományba vonulása után a textil és kőrestaurálás is megindult.⁴

A Restaurátor Szak, a mai formájában 2009-ben ünnepelte fennállásának tizedik évfordulóját. Az elmúlt évek

során történt fejlődését, nemzetközi tevékenységét a 2009 nyarán New Delhi-ben tartott, az indiai-ausztriai diplomáciai kapcsolatok 60 évét ünneplő különböző rendezvények is bemutatták.⁵

Az egyetemi tanulmányi program

Míg a legtöbb európai országban bevezették a BA/MA, kétszintű oktatást, addig mindkét osztrák, konzerválást oktató intézmény továbbra is ötéves képzési programot kínál: az Iparművészeti Egyetem a festmény, textil, kő és tárgyrestaurálás területén.⁶

A jelenlegi tantervben egyensúlyban vannak az elméleti – művészettörténet, konzerválási tudományok és természettudományok – valamint a gyakorlati tantárgyak, köztük a képzés központi részét jelentő konzerválás-restaurálás gyakorlat eredeti műtárgyakon, illetve műtárgyakkal. Művészeti fejlesztés és a hagyományos kézműves technikák oktatása szintén folyik.

Az első két félév bevezetesként szolgál az anyagtudományba és az alapvető konzerválási eljárásokba. A hallgatók átfogó képet kapnak a különböző tárgyak készíttéstechnikájáról, valamint romlási mechanizmusáról. A gyakorlati projektek felölelik a különböző művészeti alkotások szakszerű gondozását és egyszerűbb kezelési eljárásait. Csak a második tanévtől lehetséges a specializáció-választás. A tárgyrestauráláson belül a hagyományosan oktatott fémrestaurálás mellett ma lehetőség van a kerámia, üveg, régészeti leletek és szerves anyagok területén is specializálódásra.

¹ G. Krist: Universität für angewandte Kunst Wien – Restauratorenausbildung im Rück- und Ausblick (Iparművészeti Egyetem, Bécs – Restaurátorképzés vissza- és kitekintés. In: *Restauro* 6/2002. Festschrift für Manfred Koller, München 2002.

² Az Osztrák Művészeti és Ipari Múzeumok császári és királyi Ipariskoláját (k.k. Kunstgewerbeschule des österreichischen Museums für Kunst und Industrie) 1897-ben alapították. A náci időszak alatt Birodalmi Iparművészeti Főiskola (Reichshochschule für Angewandte Kunst), 1948-tól Iparművészeti Akadémia Akademie für angewandte Kunst), 1970-től Iparművészeti Főiskola (Hochschule für Angewandte Kunst), 2000-től Iparművészeti Egyetem (Universität für angewandte Kunst). Ld. G. Krist id.m.

³ A konzerválás a textil területén indult az 1902-ben, Leopoldine Guttmann és Rosalia Rothhansl által alapított „Atelier für Kunstweberei und Restaurierung”-ban. In: G. Krist – R. Knaller – E. Hösl: *Kostüme, Tapissereien & Co. Die Textilrestaurierung an der Universität für angewandte Kunst*. In: *Restauratorenblätter* 27. Historische Textilien. Konservierung-Deponierung-Ausstellung, Klosterneuburg 2008.

⁴ 1999-ben Gabriela Krist-et professzorrá és a Restaurátor Szak vezetőjévé nevezték ki.

⁵ A Cultural Heritage Counts c. jubileumi konferenciát 2009. augusztus 20–21.-én tartották New Delhiben a Nemzeti Múzeumban. A „Textilgyűjtemények kezelése” workshopra a Nemzeti Múzeum és az Iparművészeti Múzeum rendezésében augusztus 17. és 21. között került sor szintén New Delhiben. A rendezvényeket a New Delhi-i Osztrák Kulturális Fórum megbízásából a Nemzeti Múzeummal szoros együttműködésben a Restaurátor Szak koordinálta a Kulturális Javak konzerválásának Nemzeti Kutató Laboratóriumának (Lucknow) támogatásával Az Eurasia-Pacific UniNet volt mindkét rendezvény fő szponzora. A „Konservierungswissenschaften und Restaurierung heute” (Konzerválástudományok és restaurálás ma) c. kiadvány 7. kötete (Böhlau Verlag) bemutatja a Restaurátor Szak az elmúlt tíz alatt végzett különböző kutatási munkáit és projektjeit.

⁶ A Képzőművészeti Akadémia Konzerválási Intézetének vezetője 1993-tól Wolfgang Baatz professzor. A specializációk területei a két egyetem között megoszlanak. Az Akadémia specializációi: papír, falfestmény, fatárgyak és festmények, melyeket mindkét helyen oktatnak. Gerda Kaltenbrunner professzor foglalkozik a modern és kortárs művészeti alkotások restaurálásának oktatásával.

1. kép. Festmények és szobrok állapotfelmérése és kezelése a Kremsmünsteri Apátság gyűjteményében, 2007.

2. kép. Anatómiai viaszmodellek, Josephinum, a Bécsi Orvosi Egyetem Gyűjteménye.

A klasszikus projektek – kültéri bronzok vizsgálata és konzerválása, egyházi fémtárgyak restaurálása – mellett az utóbbi években a modern építészeti alkotások technológiai és állapotfelmérése is szerepet kapott.⁷

A festményrestaurátor műteremben különböző korokból származó, különböző hordozókra festett alkotások konzerválása folyik. A fő irányvonal az európai festészeti hagyományoknak megfelelően a vászon és táblakép restaurálás, de a festett üveg-, fém- és kőtárgyak restaurálása is helyet kapott. Az elmúlt években tapasztalatot szereztünk a keleti és közel-keleti festmények kezelésében is. A tibeti buddhista thangkák konzerválásában az intézet festő- és textilrestaurátor szakirányának szoros együttműködése kulcsszerepet játszott. A közös munka elengedhetetlen volt e komplex műtárgyak sikeres kezeléséhez.

A kő és építészeti felületek konzerválása viszonylag új akadémiai tanulmányi terület Ausztriában. A hallgatók betekintést nyernek a különböző kőtípusok és más porózus anyagok anyagtanába, azok károsodási mechanizmusába és kezelési lehetőségeibe. A stukkó, falborítások és vakolatok, valamint az épületdíszként alkal-

mazott különböző kerámia anyagok további területei a vizsgálatoknak.

A textilrestaurálás egy önálló, feltörekvő specializáció. Divat és viseleti darabokat, egyházi tárgyakat, sík textileket, falikárpitokat és szőnyegeket egyaránt kell analizálni, konzerválni és restaurálni a hallgatóknak a tanulmányaik során.

A modern és kortárs művészeti alkotások konzerválása globális és aktuális téma. Az Angewandte hallgatói biztatást kapnak, hogy elmélyítsék tudásukat e speciális területen, a négy restaurátor műtermen túl kihasználva a művészeti egyetem más osztályai által nyújtott lehetőségeket is. Festő- és szobrászművészek, professzorok bocsátják rendelkezésre alkotásaikat technológiai vizsgálatok és konzerválási tanulmányok céljára.

Hazai és nemzetközi intézményi kapcsolatok szolgálják, hogy a hallgatók a negyedik tanévben kihasználják a külföldi ösztöndíjas lehetőségeket. Az utóbbi években együttműködés jött létre a British Museum Konzervátor Osztályával és a Skandináv országok számos múzeumával.

Az utolsó év a diplomamunka elkészítésére szolgál, mely egy komplex konzerválási projektből és elméleti kutatási munkából áll, melyek ideális esetben kapcsolatban vannak egymással. A záróvizsga része a diplomamunka eredményének előadásban való ismertetése szakmai közönség előtt. A tárgyak és a projektek az egyes hallgatók érdeklődésének megfelelően kerülnek kiválasztásra. Az elmúlt években a témák széles spektrumot öleltek fel egy-egy műtárgy vizsgálatától és konzerválásától teljes gyűjtemények kezelésének kidolgozásáig.⁸

Az együttműködés a természettudományi szakkal (alkalmazott kémia, archeometria, konzerválás tudomány), a művészettörténet, a kulturális tanulmányok és a filozófia szakokkal, valamint a központi kézműves műtermekkel házon belül adott a konzerválási tanulmányokhoz. Az Angewandte továbbá saját kortárs művészeti gyűjteménnyel, viselet és divat gyűjteménnyel rendelkezik, az Oskar-Kokoschka-Zentrum és a Wiener Werkstätte fontos forrásai a tanulmányi programnak és a gyakorlati projekteknek.

Az elmúlt tíz évben hatásos partneri viszonyt építettünk fel a konzerválási kutatás és a gyakorlati konzerválási projektek területén. Folyamatosan együttműködünk Bécs több múzeumával, köztük az Iparművészeti Múzeummal, a Kunsthistorisches Museummal, a Technikai Múzeummal, továbbá a főbb tartományi gyűjteményekkel, valamint monostorokkal és templomokkal az egész országban (1–2. kép). A Bundesdenkmalamt – a Szövetségi Műemlékmegőrzési Hivatal – a konzerválás elmélet és gyakorlat bevezetésében és összekapcsolásában játszik fontos szerepet, továbbá támogatja a konzerválási projektek megvalósulását az osztrák tartományokban.

Ahogy már említettük a konzerválás gyakorlat és a manuális oktatás a legfontosabbak számunkra. A hallgatók az első

⁷ Különböző projektek, mint a Schönbrunn Kastély üvegházának öntöttvas szerkezete romlási folyamatainak kutatása, vagy a Brno-i Tugendhat villa festett fémfelületeinek megőrzése.

⁸ A 2009–2010 tanév őszi félévének diplomamunkái: Katharina Mergl: Terrakotta szobrok a bécsi Iparművészeti Múzeum gyűjteményében – felület tisztítási eljárások; Martin Pliessnig: Wachau márványok a bécsi Zsidó Temetőben; Andrea Kappes: Bevonatok elvékonyodásának optikai vizsgálata a Kunsthistorisches Museum egyes festményein; Edgar Skomorowski: Két nakoji thangka vizsgálata és konzerválása.

3. kép.
Minta restaurálás.
A Schönbrunn
Kastély kerti
szobrai.

4. kép. Állapotfelmérés bécsi magángyűjteményben.

5. kép. Falikárpitok raktározási körülményeinek javítása
a Lichtenstein gyűjteményben.

6. kép. Tisztítási gyakorlat. Kapucinus-kripta, Bécs.

tanévtől eredeti tárgyakkal dolgoznak, a minőségi műtárgyak és projektek képezik az alapját a konzerválási tapasztalatok megszerzésének, a manuális képességek, a felelősség valamint a restaurálási etika oktatásának (3. kép).

A gyakorlati képzés filozófiája nemcsak az egyes műtárgyak megőrzésének és helyreállításának módszertanát érinti, hanem egyre fontosabbnak tartja a gyűjtemények és tárgy-együttesek kérdését, nemcsak művészettörténeti hanem fizikai állapotuk szempontjából is.

Napjainkban a legnagyobb érdeklődés a megelőző konzerválási projektek felé irányul, melynek területén négy szakirányunk az elmúlt években számos tapasztalatot szerzett.⁹ A pénzügyi korlátozások idején sokkal ésszerűbb egy-egy tárgy restaurálásának költsége helyett a gyűjtemények megelőző védelmére költeni (3–4. kép).

Készítéstechnikai és állapotfelméréseket rendszeres jelleggel végzünk. Például az utóbbi években megtörtént a salzburgi Dom- und Diözesanmuseum különböző gyűjteményeinek – egyházi viseletek és fémtárgyak, festmények és szobrok – felmérése. A számítógépes dokumen-

7. kép. Nitrogén – oxigénmentes – kezelés a „Fóliaprojekt“ során.
A műtárgy Erwin Wurm: Világoskék pulóverszobor c. alkotása.

⁹ A Restaurátor Szak műtermeinek munkáját vezető konzervátor-restaurátorok irányítják, egy vegyész munkatárs a tudományos kutatást koordinálja, a szak adminisztratív ügyeit egy titkárnő intézi. Szerző a szak vezetője.

tálás mellett a munkacsoport tagjai és hallgatói csoportok optimalizálták a tárolási területek és a tárgyak raktározási körülményeit. Egy másik kiemelkedő példája a gyűjteménykezelési projekteknek a grazi Johanneumban lévő Alte Galerie festmény és festett szobor gyűjteményének raktár átrendezése volt 2009-ben. A festményrestaurátor osztály minden tagja segített a múzeumi munkatársaknak az újonnan kialakított raktár berendezésében. Természetesen a műtárgyak megelőző kezelése mellett elsősegély jellegű beavatkozásokat és dokumentálást is végzünk. A kapucinus szerzetesek bécsi kriptájában az épület felmérésén és

a klíma ellenőrzésén túl a tárgyrestaurátor hallgatók megtisztították a barokk ólom-ón szarkofágokat (6. kép).

A Restaurátor Szak munkatársai a szakmai fejlődés és a naprakész tanítás érdekében aktívan részt vesznek hazai és nemzetközi kutatási programokban. A „Fólia-projekt” (2004–10) keretében a kereskedelemben kapható szintetikus filmeket és fóliákat vizsgálták abból a szempontból, hogy melyeket lehet műtárgyak csomagolására és szállítására használni¹⁰ (7. kép). A kutatás egyik eredményeként sikerült egy olyan fóliát azonosítani, amit ezüst tárgyak légmentes tárolására lehet alkalmazni.

Nemzetközi együttműködés

Nemzetközi szinten a Restaurátor Szak aktívan részt vesz a főbb, konzerválással foglalkozó egyesületek és intézmények – IIC, ICOM-CC, Encore, ECCO és ICCROM – munkájában.¹¹

A Restaurátor Szak 2004 óta indiai konzerválási szakemberekkel és a helyi közösséggel szoros együttműködésben részt vesz a nako-i (Himachal Pradesh, India), 11–16. századi buddhista templom komplexum kutatásában és restaurálásában.¹²

Az egyszerű agyag és kőszerkezet falfestményekkel, festett agyagszobrokkal és festett famennyezettekkel díszített. A helység a tibeti határhoz közel, 3800 méter magasságban, a lélegzetelállítón szép Himalája hegység közepén fekszik. Az Osztrák Tudományos Alap támogatásával két doktori kutatás is folyik Nakoban.¹³ A helyi kézművesekkel való együttműködés gazdagította ismereteinket és hozzájárult a szakmai tapasztalatszerzéshez. Eddig, beltéri kincseikkel együtt, a négyből két templom konzerválása történt meg a szak által szervezett hét, a nako-i rövid nyár alatti alkalommal.

Az osztrák Oktatási és Kulturális Minisztérium megbízásából 2006-ban Gyűjteménykezelés és raktározási menedzsment posztgraduális kurzusokat szervezünk. A kurzusoknak transzdiszciplináris hallgatósága van – konzervátor-restaurátorok, kurátorok, múzeumi menedzserek, stb. – de a mi diplomásaink képzését is szolgálják. A Balkán régióból jelentkező kollegák létszámának emelkedése hozzájárul a program nemzetközi kiszélesedéséhez és a fokozott együttműködéshez e speciális területen.

2008-ban oktatási ülést tartottunk a Bosnia-Hercegovina-i Sarajevóban és Mostarban, hangsúlyt fektetve a fegyveres konfliktusok által veszélyeztetett gyűjteményekre. 2009 augusztusában a New Delhi-i Nemzeti Múzeum

Intézet meghívására, az Indiai-Osztrák együttműködés 60. évfordulójához hozzájárulva speciális oktatást tartottunk a Nemzeti Múzeumban és a Kézműipari Múzeumban „Textilgyűjtemények gondozása” címmel. A sikeres programot a New Delhi-i Osztrák Kulturális Fórum és az Eurasia-Pacific UniNet támogatta, és harminc, India különböző részeiből érkezett szakember számára nyújtott betekintést a jelenlegi megőrzési gyakorlatba. A program eredményeképpen az indiai Kulturális Minisztérium felkérte szakunkat, egy Gyűjteménykezelés és raktározási menedzsment c. mesterprogram megszervezésére indiai szakemberek számára, ami hozzá fog járulni az indiai és osztrák egyetemi kapcsolatok erősítéséhez.

Az elmúlt évek során felkérést kaptunk és segítünk Sarajevo és Lviv (Ukrajna) egyetemének konzerválás oktatási programjának kialakításában. Az együttműködési szerződés aláírása megtörtént, az első hallgatók pedig, akik egy teljes képzésben részt vehetnek Ausztriában, kiválasztásra kerültek.

Doktori tanulmányok

2000 óta a bécsi Iparművészeti Egyetem ösztönözte volt diákjait és más egyetemeken diplomázottakat, doktori tanulmányok folytatására, különösen a művészetekhez kapcsolódó területeken.

A Restaurátor Szak sok megkeresést kap a nemzetközi közösségtől e témában, azonban az idő, a hely valamint az infrastruktúra korlátai miatt a szakon végzetek előnyt élveznek. A kiválasztott témák elsősorban az ausztriai konzerválás történetét dolgozzák fel, valamint művészeti-technikai történeti kutatásokat.

Összefoglalás

Összefoglalva elmondható, hogy végzett hallgatóink sikere a szakterületen megerősített minket abban, hogy folytassuk a hagyományos ötéves képzést. A hangsúlyosan eredeti tárgyakon történő oktatás és a gyűjteménykezelés és raktározás gyakorlati projektjei az utóbbi években hozzájárultak tevékenységünk nemzetközi kiszélesítéséhez.

Az elkövetkező évekre nemzetközi tevékenységünk további kiterjesztését tervezzük korábbi hallgatóink és doktoranduszok közreműködésével. Az oktatói személyzet illetően bővítésével – reméljük fokozottan részt vehetünk a nemzetközi kutatási programokban a naprakész kutatás és oktatás érdekében. Reméljük továbbá, hogy szerepvállalásunk a Balkánon segít emelni a konzerválási normákat e régióban.

Prof. Dr. Mag. Gabriela Krist
Universität für angewandte Kunst
Konservierung und Restaurierung
1010 Wien, Salzgries 14.
Tel.: +43-1-71133-4810
Fax: +43-1-5321447-4819
E-mail: kons-rest@uni-ak.ac.at

Fordította: Kovács Petronella

¹⁰ A Kunsthistorisches Museum tudományos laboratóriumának vezetője Dr. Martina Griesser vezette a programot, melyben a Szak részéről Stephanie Jahn festményrestaurátor, akkori munkatársunk vett részt.

¹¹ G. Krist jelenleg az IIC alelnöke, 2001–2009 között az ICCROM tanácsának tagja volt. M. Griesser 2007 óta aktívan részt vesz az ICCROM megelőző műtárgyvédelem munkacsoportjában.

¹² A Nako Kutatási és Megőrzési Projektet Prof. Dr. Deborah Klimburg-Salter (Universität Wien) – alapította.

¹³ T. Bayerova a nako-i templomok falfestményeinek festészeti technikáját kutatja, M. Gruber a helyi agyag anyagokat és munkákat vizsgálta, és az agyag építőanyagok témáján dolgozik.